

SPECIFICUL CORELAȚIONAL AL CUNOAȘTERII CA BAZĂ A INOVĂRII

Victoria COJOCARU, Mariana VLADU

Universitatea de Stat din Tiraspol

The objectives of innovational strategies in Republic of Moldova are based on overall objectives of EU, strategies and policies that are applied in EU member states; experience analysis of most developed countries, which offer a chance to launch innovative activities in the system of higher education from Republic of Moldova. The knowledge society provides social and axiological connotation for education, knowledge sector is dependent on education opportunities. In this situation, the knowledge factor is in production process of knowledge.

Cunoașterea (Knowledge) este definită drept puterea de a înțelege și de a surprinde esența faptelor, valorificarea certitudinilor și a informației, obținute sub forma unor experiențe sau învățăminte. În funcționarea unor asemenea organizații, determinante sunt procesele desemnate generic, respectiv: inovare – crearea de cunoștințe noi, învățare – asimilarea de cunoștințe noi și interactivitate partenerială referitoare la cunoaștere [1].

Teoria clasică a cunoașterii pornește de la Platon (427–347 î. Hr.), care a fost formulată și discutată pentru prima dată în dialogul „Theaitetos” al lui Platon. Existența mai multor tipuri de cunoaștere apare cu mare claritate la Toma d’Aquino (1225–1274), de fapt el urmând ideile lui Aristotel din lucrarea „Despre suflet”, care a fost tradusă la începutul sec. XIII. Pentru el cunoașterea trebuie să implice intelectul și să fie, de fapt, cunoașterea științifică cu caracter cât mai general, universal.

Se poate vorbi despre cunoaștere ca despre un fenomen, un proces, dar și un produs al activității umane. Cunoașterea a fost mereu înțeleasă în două moduri: fie ca un progres realizat în interiorul nostru (concepție aparținând lui Platon), fie ca o creștere a puterii noastre asupra lumii înconjurătoare (concepție dezvoltată de Fr.Bacon și, mai târziu, de A.Comte).

Teoria cunoașterii se constituie în epoca modernă ca disciplină filosofică de sine stătătoare prin interpretarea și evaluarea conținutului produselor și finalității activității de cunoaștere, iar în lucrarea „Eseu asupra intelectului omenesc” din 1690 a lui J.Locke, C.Stroe [2] este clar precizată pentru prima dată problematica teoriei cunoașterii. Precizarea explicită făcută de Locke privind scopul lucrării – „cercetarea originii, întinderii și certitudinii cunoașterii” – poate fi considerată o formulare clară a marilor teme ale gândirii gnoseologice din epoca modernă și cea contemporană.

Cunoașterea pe care se sprijină în mare măsură multe activități umane este o cunoaștere tacită. Cunoașterea tacită poate fi caracterizată în mod negativ, spunând că este acea cunoaștere ce nu poate fi despărțită de activitatea în a cărei producere intervine. În acest sens, cunoașterea tacită este o cunoaștere în stare practică. Fără îndoială, atunci când există interes și preocupare în această privință, se poate progresa destul de mult în formularea de criterii, reguli și norme pentru diferite activități omenești. Iar în acest proces o parte a cunoașterii noastre va înceta să mai fie tacită. Observând că de multe ori o asemenea explicitare a cunoașterii tacite nu va fi necesară sau utilă, este mult mai important a sublinia faptul că elementele esențiale ale cunoașterii noastre tacite nu pot fi captate prin enunțuri ce descriu sau prescriu ceva.

Actuala reorganizare a cunoașterii umane are la bază noile instrumente de manipulare, depozitare și diseminare a informației, dar și alte elemente, care pot avea o existență îndelungată, transmit idei și apar într-un anumit context, ce determină domeniul utilizării lor efective. Cunoașterea stă la baza dezvoltării și progresului. Pentru a progresa în orice domeniu este necesar a obține cât mai multe informații. Rolul informației în societate a fost și va rămâne unul deosebit de important, întrucât fără informație și fără cunoaștere societatea nu ar progresa.

Teoria filosofică contemporană a cunoașterii face o distincție între cunoașterea propozițională și cunoașterea unui loc sau a unei persoane sau cunoașterea de a ști să faci un lucru.

Un aspect nou al cunoașterii este acela de factor economic. În ultimii 500 de ani, observă L.Prusak, factorii de producție au fost pământul, munca și capitalul, neglijându-se rolul cunoașterii ca factor distinct de producție. Pentru L.Prusak, cunoașterea reprezintă un capital intelectual, ceea ce învață o organizație: „Nu există nici un alt avantaj sustenabil decât ceea ce o firmă știe cum poate utiliza ceea ce știe și cât de repede poate învăța ceva nou” [apud 18].

Mult timp s-a considerat că dezvoltarea cunoașterii ține exclusiv de domeniul filosofiei sau al materialelor teoretice, deținerea de informație fiind confundată adeseori cu stocarea de date sau de resurse bibliografice.

O cale de analiză a cunoașterii și a formelor ei, explorată în ultimul timp de filosofi, este cea pe care o deschide determinarea conceptului cunoașterii prin raportare la conceptul de informație. Această cale poate oferi o alternativă radicală la încercarea de a introduce conceptul cunoașterii pe baza conceptelor de adevăr și întemeiere. Chiar și cei care nu sunt atrași de o asemenea modalitate de analiză, ce constă în eliminarea unor concepte epistemice centrale, vor putea reține că o distincție ierarhică între mai multe tipuri de informație permite determinarea principalelor trepte în dezvoltarea evolutivă a cunoașterii. Distincțiile conceptuale introduse în acest fel fac posibilă o mai bună clarificare a deosebirii dintre cunoașterea tacită și cunoașterea explicită sau propozițională.

În realitate, informația reprezintă un element al cunoștințelor și nicidecum un sinonim al cunoașterii veritabile. În viziunea lui I. Munteanu:

- Informația se referă la descriere, definiție, la plasarea în spațiu a unui subiect (ce? cine? când? unde?).
- Cunoașterea reprezintă strategia, practica, metoda sau abordarea (cum?).
- Înțelegerea include principiul, intuiția, morala, acțiunea (de ce?) [3].

Informația conține date care servesc drept temelie pentru luarea unor decizii, iar cunoștințele reprezintă informații prelucrate.

G. Sabău menționează că „cunoașterea a evoluat de la cunoașterea subiectivă la cea obiectivă (specifică raționalismului științific) și la cea diseminată social, specifică societății postindustriale. „Acest tip de cunoaștere, obținut prin continua reconfigurare a cunoștințelor de către parteneriate și alianțe de cercetare în contextul rezolvării unor probleme complexe, interdisciplinare, stă în prezent la baza procesului de trecere la societatea cunoașterii” [4].

În calitatea sa de cunoaștere în stare practică, cunoașterea tacită poate fi caracterizată drept formă a cunoașterii. În istoria speciei, cunoașterea explicită, verbală, s-a desprins treptat de cunoașterea tacită. Cunoașterea explicită poate fi apreciată drept forma cea mai evoluată a cunoașterii.

Cerința adevărului și cerința întemeierii sunt cerințe specifice ale cunoașterii propoziționale, explicite. Din acest punct de vedere, cunoașterea propozițională este *cunoaștere* într-un sens mai larg al termenului decât cunoașterea tacită. Caracterizarea ei drept cunoaștere prin excelență nu este totuși incompatibilă cu recunoașterea originalității cunoașterii tacite, a însemnătății vitale a celei din urmă și a ireductibilității ei la cunoașterea explicită.

Noul mod de producere a cunoașterii poate fi caracterizat prin câteva trăsături principale evidențiate de M. Gibbons [apud 4]: producerea cunoașterii în contextul aplicării, eterogenitatea și diversitatea instituțiilor care participă la cercetare; un grad mai mare de responsabilitate socială privind prioritățile de cercetare și consecințele acesteia, un sistem de control al calității actului de cercetare.

Știința cognitivă este o disciplină apărută în a doua jumătate a sec. XX. Primele idei s-au conturat în anii 1950, când procedurile computaționale au început să influențeze modul de a interpreta reprezentările complexe și procesele cognitive ale minții. Ea s-a constituit, de fapt, în anii 1970, când s-au înființat Cognitive Science Society și revista Cognitive Science [5], iar zeci de universități din lume au introdus cursuri de știință cognitivă.

Știința cognitivă este astăzi înțeleasă în două moduri:

✓ Ca știință a cogniției minții umane, plecând de la ideea filosofiei clasice a cunoașterii, pentru care numai mintea umană poate avea cunoaștere, chiar dacă folosește modelarea prin analogie cu procesele computaționale ale calculatoarelor, rețelelor neurale și structurarea datelor calculatoarelor.

✓ Ca știință generală a cogniției, proces care nu aparține numai minții umane, ci și animalelor, dar mai ales sistemelor de inteligență artificială, ale ansamblurilor om-calculator-rețea Internet și organizărilor sociale la nivel de instituție, întreprindere, mari companii, stat, societate globală.

Funcția cognitivă implică conștiința subiectului, implică capacitatea acestuia de a modela realitatea în mintea sa, de a se modela pe sine ca agent purtător de cunoștințe și creator de cunoaștere. Utilizarea cercetărilor asupra cogniției este un semn de reformare a educației, instruirii, pentru că focalizează atenția asupra abordării, înțelegerii, valorificării mecanismelor mentale implicate în cunoaștere, în rezolvarea de probleme, situații complexe reale. Cunoașterea, mai ales din perspectiva educației pentru știința de viitor, trebuie abordată și ca produs al activității cognitive, dar și ca proces mental de relaționare între mecanismele acestuia, între acestea și mediul real înconjurător. În primul caz – ca produs al activității cognitive, accentul cade pe comportament și pe factorii externi, pe receptarea de informații și pe reacțiile la acestea, pe cultura acumulată; în al doilea caz – ca proces mental de relaționare, atenția se concentrează pe factorii, procesele interne de cunoaștere (reprezentare, înțelegere, conceptualizare, rezolvarea de probleme, luarea de decizii, memorare).

Dacă strategia inovării în anii '70 se concentra pe cercetare și dezvoltare, în anii '80 se baza deja pe *transferul cunoașterii*. În anii '90 a fost recunoscut faptul că inovarea nu este un proces liniar (cercetare-dezvoltare-exploatare), ci este produsul unui sistem mai complex în care este implicată o rețea de actori: universitățile, cercetătorii, autoritățile publice și întreprinderile.

Strategia de inovare vizează transpunerea cunoștințelor în oportunități de afaceri și în soluții noi, pentru a răspunde nevoilor societății, precum și în inovări sociale și organizaționale care afectează structurile, procesele și interacțiunile dintre organizații.

În societatea bazată pe cunoaștere, strategiile cercetării-dezvoltării-inovării sunt considerate a fi prioritare. Primul Plan de Acțiune pentru Inovare în Europa a fost lansat, după cum am menționat, de Comisia Europeană în anul 1996 și a oferit un cadru analitic comun și un context politic pentru politicile inovaționale din Europa.

Gestionată de *Innovation Directorate of DG Enterprise*, „*Trend Chart on Innovation in Europe*” oferă o colecție de date, analize și informații despre strategiile inovaționale la nivel național și comunitar. Se pune accent pe: finanțarea inovării; inițierea și dezvoltarea unor afaceri inovative; protecția drepturilor de proprietate intelectuală; politicile inovaționale și activitatea de cercetare-dezvoltare-inovare.

În martie 2000, la Consiliul European întrunit la Lisabona, șefii de stat și de guvern au stabilit drept obiectiv fundamental pentru Uniunea Europeană ca la orizontul anului 2010 economia europeană „să devină cea mai dinamică și competitivă economie bazată pe cunoaștere din lume”.

Prin formarea acestui obiectiv s-a încercat transformarea inovațiilor și, implicit, a politicilor inovaționale într-o „șintă strategică prioritară” atât la nivelul unei țări, cât și în plan regional prin construirea unor rețele inovative.

Din acest punct de vedere, o strategie în domeniul inovării nu se poate limita la o serie de acțiuni elitiste vizând cercetarea, inovarea și competiția. Ea urmează, de asemenea, să ia în seamă și grupurile defavorizate, grupurile mai puțin deschise către înnoirea tehnologică și spre oportunitățile oferite de societatea bazată pe cunoaștere. În acest sens, sunt oportune propunerile de dezvoltare în următoarele direcții:

- dezvoltarea educației și a societății cunoașterii;
- integrarea în sistemul european de cercetare și inovare;
- stabilirea legăturilor între educație și cercetare, pe de o parte, și economia reală, pe de altă parte.

De exemplu, în anul 2002 la Consiliul European de la Barcelona s-a convenit ca în anul 2010 să se investească în știință 3% din PIB. Atingerea acestui obiectiv contribuie și la consolidarea spațiului european al cercetării. Aceasta mobilizează:

- resurse (financiare, umane, organizaționale) prin inovațiile orientate spre programe și proiecte;
- informații în raport cu activitățile inovaționale;
- acte legale, reglementări.

Prin întrunirea din 2003, *Consiliul European de la Bruxelles* a invitat statele membre „să întreprindă acțiuni concrete de creștere a investițiilor făcute în cercetare-dezvoltare-inovare pentru atingerea țintei *Barcelona*”. Consiliul European a subliniat și necesitatea întăririi *Spațiului European al Cercetării* (ERA) în beneficiul tuturor țărilor din Europa lărgită, în particular prin „aplicarea unor metode de coordonare deschise pentru sprijinirea politicilor de cercetare-dezvoltare-inovare”.

În aprilie 2003 Comisia Europeană a adoptat cel de-al doilea comunicat intitulat sugestiv „*Investing in research: an action plan for Europe*”, prin care se oferă un plan concret de acțiune care permite identificarea atât a inițiativelor în derulare considerate a fi relevante pentru atingerea obiectivului de 3%, cât și noi posibile direcții de acțiune la nivel național și/sau european. Acest comunicat este însoțit de un Document de lucru care asigură informații complementare suplimentare.

În ultimii ani accentul s-a pus pe încercarea de a stabili sisteme inovaționale coerente (infrastructuri inovaționale).

În anul 2006, Comisia Europeană a elaborat strategia-cadru a inovării în Uniunea Europeană, prin care a stabilit 10 priorități pentru acțiunile de la nivel național și comunitar. În contextul mai larg al acestei strategii, educația este considerată atât ca pre-condiție a producerii inovației, cât și ca direcție prioritară de acțiune. S-a specificat necesitatea ca statele membre să crească semnificativ cheltuielile publice pentru domeniul educației și să identifice, să abordeze obstacolele existente în sistemele educaționale care împiedică dezvoltarea și promovarea unei societăți orientate spre inovație [6].

Nivelul producerii, asimilării și diseminării inovației este urmărit printr-un „tablou de bord al inovării europene” [7], un set de indicatori pe baza cărora sunt grupate țările membre după potențialul inovativ, între

care se numără și indicatorii privind nivelul de educație, al producției, investiția în cercetare-dezvoltare sau numărul de brevete înregistrate.

Cercetarea, dezvoltarea și inovarea se află în centrul strategiei de la Lisabon, lansate în scopul facilitării și stimulării abordării problemelor *creării societății bazate pe cunoaștere* în Europa, în special al definirii strategiilor europene viitoare privind inovarea.

Rolul educației în contextul mai larg definit la Lisabona este de a susține o dezvoltare durabilă, prin susținerea capitalului uman, iar politicile de acces la educație sunt menite, pe de o parte, să reducă excluziunea socială și sărăcia și, pe de altă parte, să conducă la dezvoltarea socială durabilă la nivelul statelor membre.

Se afirmă, astfel, că un „spațiu-european al învățării continue” va asigura cetățenilor săi posibilitatea de a se mișca liber între diferite școli/universități, locuri de muncă, precum și între diferite regiuni sau țări, învățarea continuă vizând accesul la toate formele de educație și la toate nivelurile de învățământ. De altfel, educația și formarea sunt considerate, la nivel european, ca domenii capitale pentru reducerea sărăciei și pentru dezvoltarea socială [8].

Forumul de la Lisabona, în organizarea platformei „Cunoaștere pentru inovare”, a formulat următoarele aspecte:

- ✓ Cultura inovării și comunicarea
- ✓ Resursele pentru inovare
- ✓ Proiectarea drepturilor intelectuale
- ✓ Capitalul uman
- ✓ Programele de cercetare.

În cadrul Programului, inovarea este percepută ca metodă cuprinzătoare de obținere a creșterii durabile. Aceasta înglobează ideea de încurajare a unei serii de activități în scopul creșterii la maximum a potențialului intelectual.

Păstrarea continuității inovării la toate nivelurile ierarhice și în toate domeniile funcționale este scopul principal al unei strategii dinamice de inovare. Premisele pentru aceasta sunt stabilirea unui cadru general propice creativității și proceselor de schimbare.

O strategie de inovare este în sarcina celor mai înalte sisteme de conducere și conține:

- ✓ Crearea unui climat inovațional pozitiv
- ✓ Formularea scopurilor inovării, care sunt în concordanță cu obiectivele universității
- ✓ Promovarea cadrelor didactice creative și competente
- ✓ Siguranța psihologică și socială pentru participanții la procesul de inovare în cazul eșecului.

Actualmente, este oportună o strategie de inovare mai „ambicioasă” și cu o bază mai largă. Sporirea investițiilor în știință, tehnologie și design ar trebui să fie combinată cu eforturi de extindere a cererii pentru cunoaștere.

Strategia de inovare, precum și politica pieței muncii și de educație, ar trebui să aibă drept obiectiv mobilizarea utilizatorilor și angajatorilor în procesele de schimbare. Dezvoltarea și punerea în aplicare a unor strategii politice de inovare pe scară largă trebuie să reprezinte o preocupare majoră pentru liderii politici [9].

Principalul motiv pentru existența unei acțiuni europene în domeniul cercetării și inovării îl constituie nevoia de coordonare a activităților țărilor membre pentru creșterea eficacității și reducerea costurilor, precum și pentru consolidarea competitivității internaționale a economiei europene.

Principalul instrument al politicii de cercetare și inovare îl constituie programele-cadru multianuale. Astfel, în perioada 2007–2013 se desfășoară Programul-Cadru 7 (PC7). Obiectivele specifice ale Programului „Progresul carierei didactice în societatea cunoașterii”, care promovează creșterea competitivității prin susținerea inovației în educație, sunt:

- promovarea educației și formării inițiale și continue de calitate, inclusiv a învățământului superior și a cercetării;
- promovarea culturii antreprenoriale și creșterea calității productivității muncii;
- facilitarea accesului tinerilor pe piața muncii;
- dezvoltarea unei piețe a muncii moderne, flexibile;
- promovarea cadrelor didactice creative și competente.

Obiectivul general al Programului îl constituie dezvoltarea capitalului uman și creșterea competitivității acestuia, prin conectarea educației și învățării pe tot parcursul vieții și asigurarea participării pe o piață a muncii moderne.

Situația actuală și tendințele privind personalul didactic, îndeosebi cele privind evoluția personalului didactic, sunt convergente cu misiunea și obiectivele strategice ale instituției care pune în valoare resursele umane, științifice și educaționale. Evoluția personalului didactic al instituției se caracterizează, în principal, prin:

- ponderea crescândă a personalului didactic;
- creșterea treptată a numărului de doctori, conferențieri, profesori;
- existența și menținerea colaborării, prin asociere la anumite specializări și discipline, cu profesori, conferențieri și cercetători de prestigiu, proveniți din alte instituții de învățământ superior și de cercetare, inclusiv de peste hotare.

Instituțiile de pregătire a cadrelor didactice de asemenea au de adus o contribuție-cheie în a oferi personalului didactic cunoștințele și competențele necesare pentru schimbare, cum sunt aptitudinile necesare pentru promovarea abordărilor axate pe persoana care studiază, a metodelor de lucru în colaborare și a utilizării instrumentelor de învățare moderne, în special a celor care se bazează pe utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare (TIC). Încurajarea aptitudinilor și a atitudinilor creative în universități necesită, de asemenea, sprijinul unei culturi organizaționale deschise spre creativitate și crearea unui mediu propice inovării, precum și o conducere dezvoltată și progresivă la toate nivelurile.

O bună parte de cunoștințe se acumulează la locul de muncă, în contexte informale și în timpul liber cu ajutorul instrumentelor și metodelor noi bazate pe TIC – dezvoltarea capacităților de creativitate și de inovare are relevanță pentru toate aspectele de-a lungul vieții.

La etapa actuală este necesar, de asemenea, să se pună la dispoziția factorilor de decizie din domeniul educației o bază de informații referitor la promovarea capacităților inovatoare și creative în contextul învățării de-a lungul vieții.

Uniunea Europeană consideră că învățarea pe întreaga durată a vieții și dezvoltarea carierei profesionale a cadrelor didactice este un element esențial în dezvoltarea unui sistem educațional eficient. În acest context, cadrele didactice au un rol esențial în formarea tinerilor, deoarece ei trebuie să facă față unei societăți în continuă schimbare.

De aceea, pentru a le putea oferi studenților studii de calitate și posibilitatea de a-și dezvolta capacitățile necesare societății cunoașterii, cadrele didactice, la rândul lor, trebuie să dobândească cunoștințe și competențe care să le permită să se adapteze cerințelor impuse de societatea informațională. Fără cadre didactice care să dețină aceste competențe moderne nu pot fi implementate cu succes reformele în domeniul învățământului superior.

Strategia de inovare pune accent pe asigurarea faptului că profesorii sprijină tinerii să dobândească un spirit antreprenorial și de inovare.

În baza analizei experienței internaționale privind formularea și aplicarea deciziilor de politică a cercetării și inovării, am constatat că schema cea mai potrivită în elaborarea strategiei este cea clasică (bayesiană). Ea constă în: fixarea obiectivelor, a acțiunilor, căilor, mijloacelor și resurselor de a le atinge; estimarea șanselor acestor strategii; alegerea unei strategii optime sau a unei strategii mixte cu maximum de eficacitate. Modelul bayesian a fost reprezentat astfel [10]:

- Se enumără *obiectivele*, se așează în ordinea lor de prioritate și se evaluează gradul de interes sau valoarea care li se acordă, numite *utilități*.
- Se enumără căile posibile de atingere a acestor obiective, care se numesc *strategii*.
- Se evaluează șansele fiecărei strategii de a promova șirul de obiective sub formă de *probabilități*.
- Se înmulțește probabilitatea fiecărei strategii cu utilitatea fiecărui obiectiv și se adună: rezultatul este *speranța* matematică de realizare a obiectivelor.

- Se compară speranțele tuturor strategiilor și se alege cea care are *speranța maximală* [11].

În toate sistemele cercetate, universitățile sunt cu grade diferite de recunoaștere. Într-un plan de acțiuni privind cercetarea publică și privată în Franța în fața provocării internaționale, una dintre cele 13 teme-cheie este „consolidarea autonomiei universităților” pentru a le face apte să stabilească relații de parteneriat cu alte instituții de cercetare, cu întreprinderile și cu universitățile străine pentru activități de cercetare.

Tradiția europeană este în favoarea universităților: tipul de universitate humboldiană răspândit în secolul XIX avea în miezul său combinarea predării cunoștințelor cu cercetarea științifică. Cu toate acestea, alți factori interiori au creat dificultăți în exercitarea acestei scheme: tradiția scolastică, diviziunea în unități concurente și necooperative: facultăți, departamente, catedre, cursuri eminamente disciplinare, precum și factori exogeni: instabilitatea instituțională a științei pe plan național.

În prezent, universitățile revin în forță în tabloul producerii științei prin îmbrățișarea interdisciplinarității, a distincției între ciclul I și ciclul II, ultimul mult mai apropiat de cercetare, precum și prin deschiderea universităților către lumea exterioară, în special către sectorul economic [12].

Complementaritatea și consistența diverselor măsuri va putea fi asigurată prin procesul de învățare și cooperare mutuală în ceea ce privește politicile inovatoare. Se pune un accent tot mai mare pe „deschiderea” cadrului general de abordare a politicilor inovatoare prin extensia acestora, inclusiv prin stimularea inițiativei antreprenoriale la nivelul întreprinderilor, organizațiilor, instituțiilor, care vor trebui să fie într-o cât mai mare măsură inovative.

În ultimii ani, în Uniunea Europeană s-a pus accentul pe încercarea de a stabili sisteme inovatoare coerente (infrastructuri inovatoare). În domeniul inovării și difuzării cunoștințelor există 23 ținte și obiective care evidențiază direcția ambițioasă a statelor de a contribui la viziunea comună europeană expusă la Lisabona. Prin urmare, cercetarea, dezvoltarea și inovarea sunt importante pentru politicile din statele membre ale UE. Noile cunoștințe, care conduc la noi produse și procese, sunt un determinativ-cheie al competitivității, al creșterii productivității. Cercetarea, dezvoltarea și inovarea se află în centrul strategiei de la Lisabona.

Din cele menționate anterior deducem că strategia de la Lisabona se bazează pe aprecierea că societatea umană se află într-un stadiu de tranziție de la societatea industrializată la societatea bazată pe cunoaștere. Ca obiectiv central pentru dezvoltarea pe termen scurt a Uniunii Europene, aceasta stabilește atingerea stadiului de cea mai avansată societate bazată pe cunoaștere. În acest context, sistemul de învățământ s-a inclus într-un proces de schimbare foarte rapidă a priorităților. Acest proces presupune o schimbare de abordare și un efort susținut atât din partea studenților, cât și din partea profesorilor. Provocările societății cunoașterii pentru învățământ sunt majore. Strategia de la Lisabona este extrem de importantă, pentru că permite o relaționare directă a educației din Republica Moldova cu sistemul educațional din Europa. Este evident faptul că suntem într-o societate a cunoașterii, pentru că trăim într-o expansiune evidentă a revoluției informaționale.

În următoarele decenii Europa se va baza pe industriile și serviciile bazate pe cunoaștere. Societatea cunoașterii se va baza pe cei doi piloni fundamentali: educația și cercetarea-dezvoltarea-inovarea.

Societatea cunoașterii, ale cărei elemente au început să apară în ultimul deceniu al secolului XX, implică un nou mod de producție și de funcționare a relațiilor sociale, determinate de reorganizarea radicală a cunoașterii. Cunoașterea nu se mai limitează la cunoașterea obiectivă ce caracterizează raționalismul științific, ci devine cunoaștere interdisciplinară, îndreptată spre soluționarea unor probleme globale ce privesc evoluțiile din natură, societate și relațiile dintre acestea. Ea poate fi *cunoaștere specializată*, inclusiv cunoaștere produsă la comandă. Cunoașterea însăși devine o resursă economică – cea mai eficientă – în producția de bunuri și servicii, dar și o marfă ce poate fi comercializată sub forma rezultatelor cercetării-dezvoltării, informațiilor de piață, consultanței, formării profesionale. Ea presupune investiții în educație de-a lungul întregii vieți, dar și în producerea și diseminarea cunoștințelor [13].

Noțiunea de *societate a cunoașterii* este utilizată astăzi în întreaga lume, fiind o prescurtare a termenului *societate bazată pe cunoaștere*. Societatea cunoașterii reprezintă mai mult decât societatea informațională (informatica), înglobând-o de fapt pe aceasta.

James W. Michaels prezintă astfel erile prin care a trecut și trece omenirea: a pietrei, a fierului, a agriculturii, a industriei, a tehnologiei, a cunoașterii. Considerațiile lui James W. Michaels reprezintă, probabil, prima încadrare conceptuală teoretică a societății cunoașterii în mersul istoriei omenirii [apud 4].

Societatea cunoașterii presupune [14]:

- ✓ O extindere și aprofundare a cunoașterii științifice și a adevărului despre existență.
- ✓ Utilizarea și managementul cunoașterii existente sub forma cunoașterii tehnologice și organizaționale.
- ✓ Producerea de cunoaștere tehnologică nouă prin inovare.
- ✓ O diseminare fără precedent a cunoașterii către toți cetățenii prin mijloace noi, folosind cu prioritate Internetul și cartea electronică, metodele de învățare prin procedee electronice (e-learning).
- ✓ Societatea cunoașterii reprezintă o nouă economie, în care procesul de inovare (capacitatea de a asimila și converti cunoașterea nouă pentru a crea noi servicii de produse) devine determinant (economia nouă este economia societății informaționale și a cunoașterii);
- ✓ Societatea cunoașterii este fundamental necesar pentru a se asigura o societate sustenabilă din punct de vedere ecologic.
- ✓ Societatea cunoașterii va reprezenta și o etapă nouă în cultură, în prim-plan va trece *cultura cunoașterii*, care implică toate formele de cunoaștere, inclusiv cunoașterea artistică, literară.

În anii '90, în contextul amplelor schimbări tehnologice și sub presiunea globalizării economice, a început să fie tot mai utilizat conceptul de societate a cunoașterii.

În anul 1997, într-un document ce trasează viitorul Uniunii Europene în secolul XXI, Consiliul Uniunii Europene a decis să plaseze politicile interne ale Uniunii: „Trăsătura fundamentală a economiei mondiale este astăzi evoluția rapidă spre globalizare și folosirea tehnologiilor informației și comunicației. De aceea, politicile cunoașterii – cercetarea, inovarea, educația și formarea profesională – sunt de o importanță excepțională pentru viitorul Uniunii” în tranziție spre o societate a cunoașterii.

Consiliul European de la Lisabona a definit următorul obiectiv pentru Uniune: „Uniunea Europeană să devină cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere și educare, capabilă de creștere economică durabilă, cu mai multe locuri de muncă și o mai mare coeziune socială”. Obiectivul evidențiază importanța educației și formării profesionale ca factor determinant în dezvoltarea economică pe termen lung. Memorandumul asupra învățării permanente, lansat de Comisia Europeană, recomandă țărilor membre și candidate „garantarea accesului universal și continuu la învățare pentru a se forma și reiniția competențele necesare pentru participare susținută la dezvoltarea societății cunoașterii”.

Consiliul European întrunit la Stockholm a aprobat Raportul privind obiectivele sistemelor educaționale și de formare profesională din țările membre, menționând că „îmbunătățirea competențelor de bază, în special a celor privind tehnologia informației (IT) și a celor digitale, constituie o prioritate a UE pentru a face din economia europeană cea mai dinamică și competitivă economie bazată pe cunoaștere” [15].

Societatea bazată pe cunoaștere generează noi nevoi exprimate în termenii „coeziune socială”, „cetățenie activă” și „realizări și dezvoltări personale”, la care educația poate avea o contribuție semnificativă. În raport cu acest cadru general, Consiliul European de la Stockholm a adoptat trei obiective strategice pentru sistemele educaționale, care pun accent pe: calitate, acces și deschidere către întreaga lume.

Procesul trecerii spre economia cunoașterii a fost declanșat în SUA și a continuat în majoritatea țărilor dezvoltate (Japonia, Canada, Germania, Marea Britanie, Franța etc.). În aceste țări se pun în discuție noile condiții ale societății bazate pe cunoaștere și învățare: „problema scopului social și a responsabilităților educației, conturându-se deja o serie de solicitări/cerințe-cheie ale educației” [16]:

✓ Educația în cadrul unei societăți a învățării va avea un pronunțat scop social. Toate momentele procesului educativ vor avea conotație social-axiologică.

✓ Noul sistem de învățământ trebuie să fie unul deschis, conceput pentru a asigura șanse egale de instruire tuturor membrilor societății date.

✓ Afirmarea educației permanente. Într-o societate a învățării apare necesitatea ca persoanele cu studii să revină sistematic la studii.

✓ Educația nu mai poate fi lăsată numai pe seama instituțiilor de învățământ; în viitor va fi necesar ca fiecare firmă, angajator să se preocupe mai mult de instruirea și formarea propriilor resurse financiare.

✓ Educația va avea și răspunderea socială de a împiedica degenerarea; „produsul” educației trebuie să fie o persoană instruită, performantă, eficientă și cultivată, indiferent de condiția sa socială.

Educația joacă un rol fundamental în stimularea progresului și în diseminarea științei și tehnologiei în perioada de tranziție spre societatea cunoașterii. Sectorul cunoașterii este dependent de posibilitățile educației și, în special, de universități, pentru a oferi programe curriculare de nivel înalt în zone de *cunoaștere intensivă* și pentru a atrage un număr suficient de persoane calificate în domeniul științei și tehnologiei.

Realizarea acestor exigențe ale societății bazate pe cunoaștere și învățare are drept scop crearea noului mod de viață specific unei societăți deschise. Resursa primară a lumii de mâine vor fi cunoștințele, iar oamenii viitorului vor fi, după cum afirmă P.Druker, „lucrători ai cunoașterii și prestatori de servicii, instruiți și educați în concordanță cu criteriile de performanță a societății, capabili să încorporeze în atitudinile și conduita lor valorile, cerințele, angajamentele societății și să se manifeste ca o „persoană educată” aptă să influențeze, prin cunoștințele și competențele sale, prezentul și să modeleze viitorul, fiind pregătită pentru a trăi într-o lume globală („cetățean al lumii” – în viziune, orizont, informare)” [17].

La nivelul politicilor educației, *dimensiunea europeană* devine o componentă de bază a politicii educaționale. Dimensiunea europeană este definită în literatura de specialitate ca demers educațional: concept, realitate, dinamică, proiect, experiență, abordare educațională. Dimensiunea europeană poate fi definită în raport cu alți termeni sau abordări, cum ar fi: educația globală – SUA, educația internațională – UNESCO.

Referințe:

1. Drucher P. The New Society of Organizations // Harvard Business Review, no70(5), p.95-104.
2. Stroe C. Filosofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare. - București: Lumina LEX, 2000, p.33-57.
3. Munteanu I., Ionița V. Managementul cunoștințelor. - Chișinău: Cartier, 2008.
4. Sabău G.L. Societatea cunoașterii. - București: EE, 2001, p.15.
5. <http://plato.stanford.edu>
6. <http://eur-lex.europa.eu>
7. <http://www.cncsis.ro>. CNCISIS. Indicatori pentru măsurarea nivelului performanțelor în cercetarea științifică universitară.
8. Stoica L. Politica educațională ca sursă a dezvoltării sociale. - Iași: Polirom, 2006, p.242.
9. <http://create2009.europa.eu>
10. <http://www.ad-astra.ro> Ad- Astra (2005) An overview of Romanian science.
11. Malița M. Experiințe internaționale privind formularea și aplicarea deciziilor de politică a cercetării și inovării tehnologice // Politica Științei și Scientometrie, 2005, vol.III, nr.3, p.88.
12. Ibidem, p.89.
13. Sabău G.L. Societatea cunoașterii. - București: EE, 2001, p.15.
14. Drăgănescu <http://racai.ro/INFOSOC-Project/>
15. <http://www.europa.eu.int> Information Innovation.
16. Drucker P. Inovația și sistemul antreprenorial (trad. engl.). - București: Enciclopedica, 1993, p.102.
17. Cole G. Management: Teorie și practică. - Chișinău: Știința, 2004, p.9-18.
18. <http://racai.ro/dragani>

Prezentat la 30.11.2011